

אדלשטיין, יעקב (1903-1944)

(Jacob Edelstein). איש ציבור, יושב-ראש היודנרט בגטו טרזיינשטט. א' נולד בהורודנקה שבגליציה, וקיבל חינוך ציוני דתי. במלחמת-העולם הראשונה עברה משפחתו לברנו (Brno); אז ברין (Brünn) שבמורביה. מ-1926 היה א' פעיל ב'תכלת לבן', וב-1933 מונה למנהל המשרד הארץ-ישראל בפראג. בקיץ 1937 עלה א' לארץ, עבד שלושה חודשים בקרן היסוד, אך התאכזב וחזר לפראג והמשיך בפעילותו כמנהל המשרד הארץ-ישראלי.

ב-15 במרס 1939, היום שבו פלשו הגרמנים לצ'כיה, התכנסו חברי ההנהגה הציונית של צ'כוסלובקיה, והחליטו שמחובתם להישאר בשעת המשבר ולא לנטוש את המוני היהודים. א' הפך לאישיות המרכזית בהנהגה הציונית, מונה לאחראי לעלייה, ובמהרה היה לנציג הרשמי של היהודים במגעים עם הגרמנים.

עד לכניסתו לגטו טרזיינשטט ב-4 בדצמבר 1941 יצא א' כמה פעמים לחוץ-לארץ, בהסכמת הגסטפו, כדי לחפש דרכים לזירוז הגירת היהודים. במאי 1939 ביקר בארץ-ישראל, בתחילת נובמבר בווינה ובסוף נובמבר בטרייסטה. בפברואר 1940 שהה יומיים בז'נווה ואחר-כך בברלין. בסתיו 1940 היה בברטיסלובה ובמרס 1941 ביקר באמסטרדם. בכול המקומות הללו נפגש א' עם מנהיגי הקהילות ועם המנהיגות הציונית, יעץ להם והזהיר אותם מפני הצפוי. היו לו הזדמנויות שלא לחזור לצ'כוסלובקיה, ואולם, מתוך הכרה בחשיבות שליחותו חזר לפראג.

ב-18 לאוקטובר 1939 יצא א' עם עוד 1,000 גברים ממריש אוסטראו (Mährisch Ostrau); מורבסקה אוסטרבה (Moravska Ostrava) לניסקו שעל נהר הסן מדרום ללובלין, במסגרת תוכנית הגרמנים ל'ישוב מחדש' של היהודים באיזור לובלין (ראה לובלין, רזרוט). המיבצע נכשל וחלק מהמגורשים הוחזרו למקומם. בנובמבר 1939 חזר א' לפראג. נסיונו בניסקו נתן לו מושג מה על תנאי החיים והמתרחש במזרח. בליבו גמלה ההחלטה לעשות הכול כדי למנוע את שיגורם של יהודי צ'כוסלובקיה לפולין, מחשש שלא יעמדו בתנאים הקשים של הכיבוש הגרמני בפולין. מכאן ואילך שם א' את הדגש בפעילותו על שכנוע הגרמנים שישאירו את יהודי הפרוטקטורט (ראה בוהמיה ומורביה, פרוטקטורט) במקומם וינצלו את כוח עבודתם. עבודת היהודים כאמצעי להצלתם הפכה לרכיב מרכזי בתפיסתו, וזאת גם היתה הסיבה שפעל והגיש הצעות לניצול כוח עבודתם של היהודים.

הגרמנים החליטו להקים את גטו טרזיינשטט באוקטובר 1941 כפתרון זמני ליהודי הפרוטקטורט וכבסיס לשילוחם למזרח. ההנהגה היהודית, ובראשה א', ראו בכך הישג אישי והצלחת מאמציהם להשארת יהדות הפרוטקטורט במקום. הם לא ידעו שטרזיינשטט הוא פתרון-ביניים זמני. ב-4 בדצמבר 1941 הגיע א' לטרזיינשטט והיה היושב-ראש הראשון של היודנרט. לצידו פעלו סגנו אינג'ר אוטו צוקר ומועצה בת 12 חברים. בגטו הושם דגש בעיקר בחינוך הנוער וטיפוחו וכן בהפיכת הגטו לפרודוקטיבי. ב-27 בינואר 1943 הודח א' מתפקידו, באשמת אי התאמה בין רישום

האוכלוסייה בגטו טרזיינשטט ומספרם בפועל. ב- 18 בדצמבר 1943 נשלח א' לאושוויץ, וב 20 ביוני 1944 נורה עם משפחתו.
פעולותיו של א' בטרזיינשטט עוררו מחלוקת. מותחי הביקורת מאשימים אותו בשיתוף-פעולה עם הנאצים ובאי-הבנת המציאות. גם הם אינם מותחים ביקורת על יושרו והגינותו האישית אלא על דרכו. אחרים רואים בא' גיבור טרגי שהקריב את עצמו ואת חייו למען עמו.